

Родіон Тимошенко,
Олексій Загорка

Загальні методологічні положення воєнно-економічного обґрунтування складу Збройних Сил України на сучасному етапі їх реформування

Запропоновано загальний порядок та методи, які доцільно використовувати при воєнно-економічному обґрунтуванні збалансованого складу Збройних Сил – основного елемента сектора безпеки та оборони України.

Збройні сили (ЗС) як основний елемент сектора безпеки та оборони держави повинні забезпечувати збройний захист національних інтересів України й відповідати їй економічним та мобілізаційним можливостям. Водночас утримання й розвиток ЗС потребує величезних економічних витрат. Тому заходи щодо їх реформування, яке відбувається нині, потребують теоретичного обґрунтування. З одного боку, ЗС повинні відповідати потрібному рівню обороноздатності держави, з другого – воєнно-економічним можливостям з їх утримання й розвитку.

Очевидно, що в найближчій перспективі обсяг фінансування Міністерства оборони України визначатиметься не стільки потребами оборони, скільки можливостями держави. Це потребує концентрації зусиль на вирішенні пріоритетних завдань реформування і розвитку ЗС. Крім того, це зумовлює й певні вимоги до методологічних положень воєнно-економічного обґрунтування складу ЗС, що є актуальним на теперішній час.

Склад ЗС прийнято визначати для умов воєнного і мирного часу. Визначальним є склад ЗС воєнного часу.

Такий склад ЗС повинен забезпечити відбиття агресії в можливих воєнних конфліктах в установленний термін. Найважливішим завданням при визначенні складу ЗС є обґрунтування бойового складу угруповання (угруповань) військ (сил), що є досить складною проблемою теорії воєнного мистецтва.

Найповніше методологічні питання визначення складу ЗС, зокрема бойового складу угруповань військ (сил), розглянуті в [1]. Відповідно до принципів системного аналізу, у праці угруповання військ (сил) розглядається як цілісна складна данимична соціально-технічна система, яка розчленовується на чотири взаємозв'язані та об'єднані загальною метою функціонування підсистеми (елементи): ударну, управління, забезпечення, обслуговування. Для аналізу формується безліч варіантів складу системи. Раціональним вважається варіант бойового складу угруповання військ (сил), який потребує мінімальних витрат на його створення та чисельності при виконанні вимог щодо ефективності виконання бойових завдань, тобто використовується однокритеріальний метод оцінювання. Такий підхід не може повною мірою забезпечити визначення збалансованого складу угруповання військ (сил). Для розв'язання цієї задачі доцільно використовувати методи багатовимірного порівняльного аналізу. Крім того, в [1] не наведені способи формування варіантів бойового складу угруповання військ (сил), що утруднює застосування запропонованих методик визначення складу угруповання військ (сил). Застосування методів багатовимірного порівняльного аналізу (зокрема таксономії) для визначення раціонального складу бойових сил і засобів (ударної підсистеми) угруповання військ (сил) наведено у [2]. Цей підхід може бути поширений і на визначення бойового складу угруповання військ (сил). Методичні підходи до визначення складу видів ЗС, наведені в [3, 4], також можуть використовуватися при

визначенні складу угруповання військ (сил). Таким чином, методологічні основи визначення складу ЗС потребують узагальнення й подальшого розвитку.

Метою статті є визначення сукупності методів і методик та порядку їх застосування для обґрунтування складу ЗС мирного і воєнного часу з урахуванням воєнно-економічних можливостей держави.

Відповідно до структури ЗС [5], під кількісно-якісним складом ЗС розуміють сукупність різних за бойовим призначенням з'єднань, частин видів і родів військ ЗС, озброєння, тилу, оперативного забезпечення ЗС, та частин, установ, організацій, які не належать до видів ЗС.

Склад ЗС доцільно визначати з урахуванням вимог принципів «оборонної достатності», «збалансованості складу», «оперативної мобільності», «воєнно-економічної доцільності». Загальний порядок визначення складу ЗС наведений на *рисунку 1*.

Для визначення складу ЗС необхідно насамперед проаналізувати фактори, які впливають на їх будівництво й реформування. У працях [1, 4] досить повно розглянуті фактори воєнно-політичного, оперативного-стратегічного, воєнно-економічного, військово-технічного, соціального, нормативно-правового й організаційного характеру. Необхідно також ураховувати геостратегічне положення України та фізико-географічні умови можливих районів бойових дій.

У сучасних умовах вирішальними є воєнно-економічні фактори, зокрема можливості держави щодо фінансування ЗС. Динаміка зміни воєнного бюджету на визначений період може визначатися з використанням евристичних або експертних методів прогнозування і статистичної екстраполяції. Перевагою експертних методів прогнозування є можливість запобігання грубим помилкам, особливо в умовах стрибкоподібних змін воєнного бюджету. Метод статистичної екстраполяції полягає у визначенні на підставі статистичних даних стосовно воєнного бюджету тренда й подальшого обчислення його значень для заданого майбутнього часу, а також оцінювання можливого розкидання відносно середнього значення.

На підставі аналізу воєнно-політичних факторів (оцінки геополітичної обстановки) визначаються протиріччя між державами, можливий супротивник та можливий масштаб і характер воєнного конфлікту. Для визначення можливого супротивника (суміжної держави, яка може становити найбільшу воєнну небезпеку для України) можуть використовуватися таксономічні методи [6]. Масштаб воєнної агресії може визначатися з використанням аналітичних методів, як це викладено в [7].

На основі аналізу факторів оперативного-стратегічного характеру визначається прогнозована форма бойових дій військ (сил) супротивника у воєнному конфлікті.

Рис. 1. Загальний порядок визначення складу ЗС

Після визначення можливого противника, прогнозування масштабу й характеру дій його військ та врахування доктринальних вимог можуть визначатися конкретні завдання ЗС у воєнному конфлікті. Це дає змогу розробити

ти сценарії бойових дій сторін та обґрунтувати склад угруповання військ (сил) для відбиття агресії.

Структурна схема методики визначення бойового складу угруповання військ (сил) наведена на *рисунку 2*.

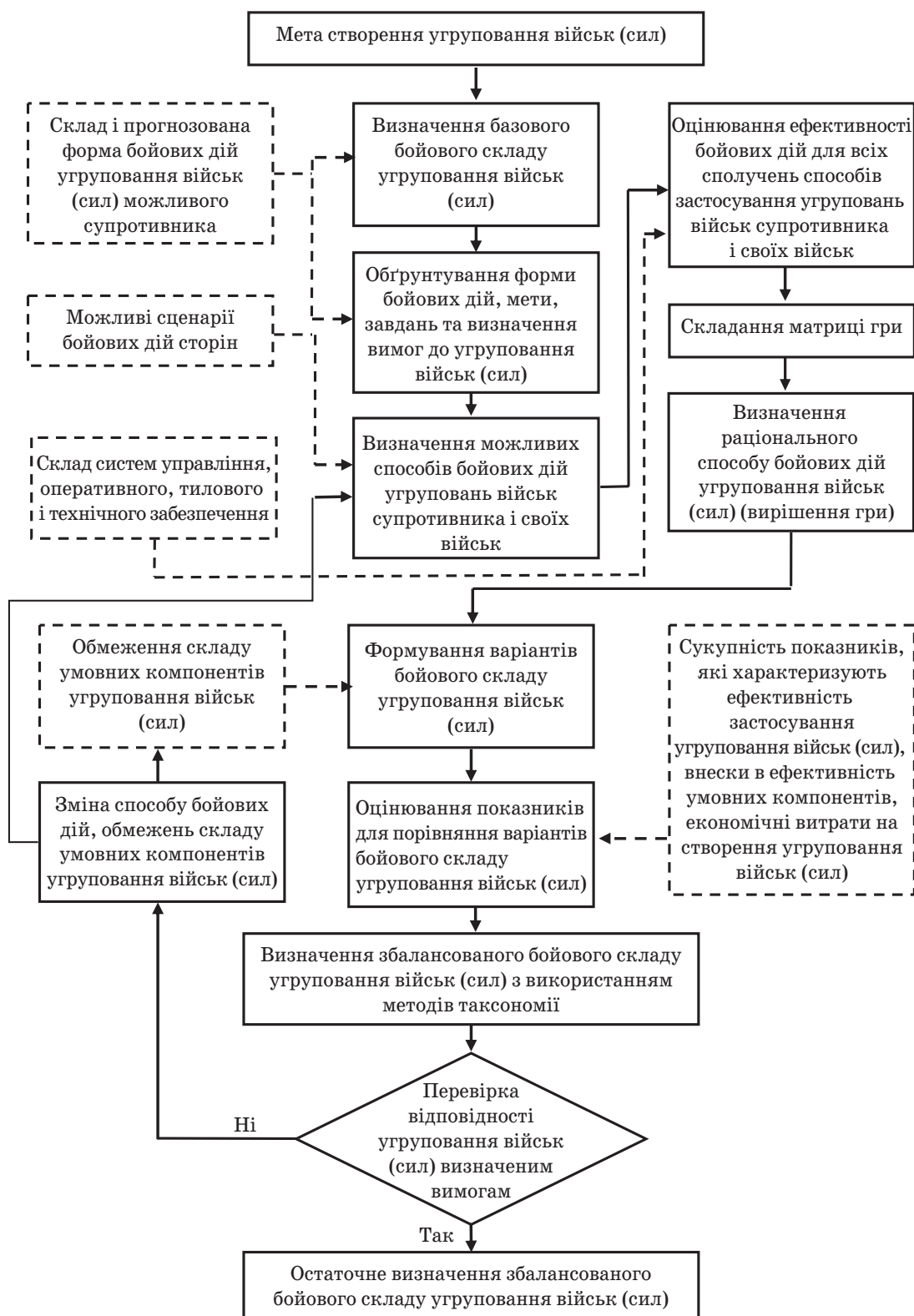

Рис. 2. Структурна схема методики визначення збалансованого бойового складу угруповання військ (сил)

Відповідно до [2], задачі обґрунтування збалансованого бойового складу угруповання військ (сил) для відбиття агресії та визначення доцільного способу бойових дій взаємозв'язані. При цьому угруповання військ (сил) розглядається як складна система організаційно-технічного типу, яка розчленовується на умовні компоненти, котрі відповідають видам ЗС і родам військ.

Спочатку, виходячи з досвіду створення угруповань військ (сил), формується базовий бойовий склад угруповання військ (сил), і для нього визначається доцільний спосіб бойових дій. При цьому враховуються заходи реформування ЗС (наприклад, введення нових умовних компонентів). Для визначення способу бойових дій використовуються принципи теорії ігор [8]. Аналізуються можливі способи бойових дій (стратегій) угруповання військ (сил) супротивника й угруповання своїх військ (сил). За показник ефективності бойових дій сторін приймається співвідношення математичних сподівань величин відносних втрат, що завдаються нашим військам і супротивнику, які визначаються за допомогою аналітичних методів або моделюванням операції (бойових дій).

Склад систем управління, оперативного, тилового й технічного забезпечення при оцінюванні ефективності бойових дій приймається з урахуванням заходів реформування ЗС (за необхідності).

За результатами оцінювання ефективності бойових дій складається матриця гри. Рішення гри (визначення доцільного способу бойових дій) може здійснюватися в «чистих» або «змішаних» стратегіях.

Визначення бойового складу угруповання військ (сил) здійснюється шляхом порівняння його варіантів, які відрізняються кількісно-якісними параметрами умовних компонентів [2]. Формування варіантів бойового складу угруповання військ (сил) може здійснюватися з використанням евристичних методів або методу планування експерименту [9]. Порівняння варіантів здійснюється за сукупністю показників, які характеризують ефективність застосування угруповання військ (сил), внески в ефективність умовних компонентів, економічні витрати на створення угруповання військ (сил). Для порівняння варіантів бойового складу угруповання військ (сил) доцільно використовувати методи таксономії [6], що дає змогу визначити збалансований склад його умовних компонентів (склад видів ЗС і родів військ). Алгоритм методики визначення раціонального бойового складу угруповання військ (сил) з використанням методів таксономії наведений у [2]. Далі проводиться перевірка відповідності угруповання військ (сил) вимогам за ефективністю й економічними витратами. Якщо вимоги не виконуються, може здійснюватися зміна способу бойових дій та обмежень щодо складу умовних компонентів угруповання військ (сил).

Проводиться також перевірка на виконання вимог принципу оборонної достатності. Вважається [1], що стійка оборона може бути забезпечена за переваги

сторони, котра наступає, на оперативному рівні не більш як 1,5 : 1,0, на стратегічному рівні – 1,1 : 1,0.

Бойовий склад ЗС визначається з урахуванням резерву, а також з'єднань, частин видів і родів військ, які не входять до складу угруповання військ (сил) і призначені для виконання інших завдань. При визначенні складу ЗС воєнного часу враховується склад систем управління, оперативного, тилового й технічного забезпечення, а також частин, установ, організацій, котрі не належать до видів ЗС.

При цьому важливо передбачити раціональне співвідношення у з'єднаннях, частинах, особливо у сухопутних військах, бойових підрозділів до підрозділів забезпечення. В арміях зарубіжних країн таке співвідношення становить 2,5–4,0 : 1.

Методикою, структурна схема якої наведена на *рисунку 2*, по суті визначається потрібний бойовий склад угруповання військ (сил) для відбиття агресії. В утриманні такого угруповання військ (сил) у мирний час немає необхідності. Крім того, це потребує значних економічних витрат, що на теперішній час є неприйнятним для держави.

Склад ЗС мирного часу повинен визначитися з урахуванням мобілізаційних можливостей видів, родів військ та інших військових формувань, а також можливостей щодо передислокації військ (сил) і резервів у район прогнозованих бойових дій з інших районів їх розташування.

Порядок визначення складу ЗС мирного часу наведено на *рисунку 3*.

Мобілізаційні можливості ЗС характеризують їх здатність до додаткового розгортання з'єднань і частин у воєнний час. Оцінювання мобілізаційних можливостей здійснюється з урахуванням мобілізаційних запасів матеріальних засобів, зокрема озброєння та військової техніки, можливостей щодо підготовки й накопичення воєнно-навчених мобілізаційних ресурсів. Розміри мобілізаційних запасів озброєння та військової техніки, військового майна, кількість спеціалістів, котрі готуються й накопичуються в мирний час, визначаються потребами доукомплектування й відмобілізації з'єднань, частин у загрозований період і поповнення втрат у бойових діях початкового періоду воєнного конфлікту.

Потреба у відмобілізації з'єднань і частин у загрозований період може бути зменшена шляхом забезпечення своєчасної передислокації військ (сил). Цьому сприяє регіональний підхід до визначення районів дислокації та районів бойового призначення частин механізованих (танкових) військ в умовах невизначеності супротивника [10].

При визначенні потреби у відмобілізації необхідно встановити частини, які можуть бути передислоковані на загрозований напрямок з інших регіонів.

У загальному баченні потрібний склад ЗС мирного часу визначається за схемою (*рис. 4*).

Потрібний склад ЗС мирного часу визначається за видами ЗС і родами військ (сил). Якщо потрібний склад військ (сил) менше існуючого, можливе скорочення

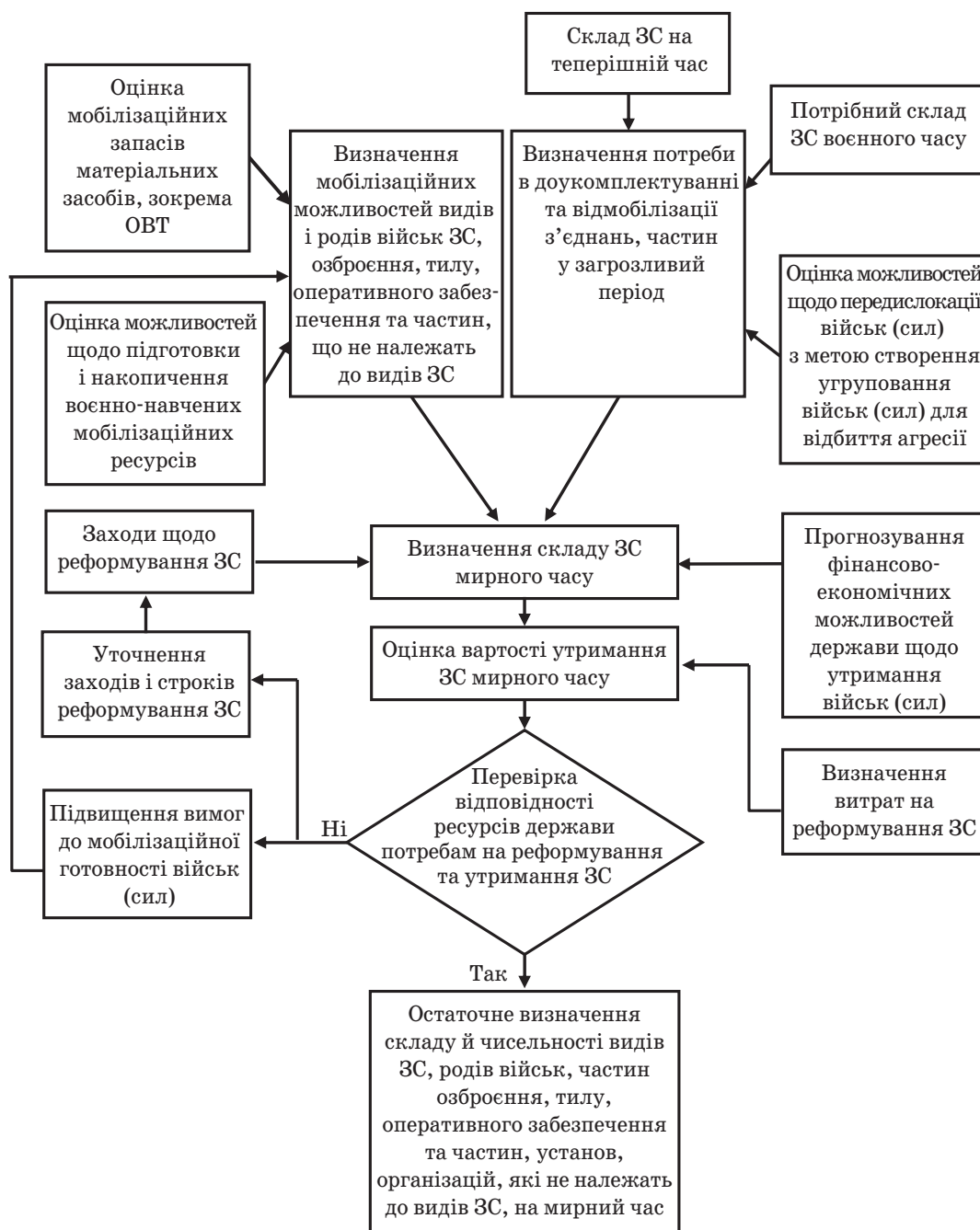

Рис. 3. Порядок визначення складу ЗС мирного часу

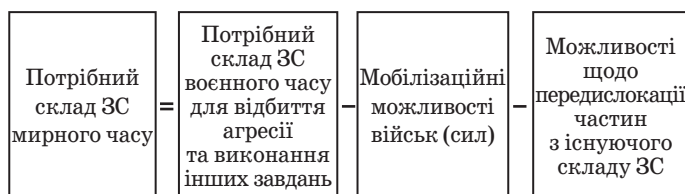

Рис. 4. Визначення складу ЗС мирного часу

військ (сил), а отже, й чисельності особового складу ЗС. Скорочення військ (сил) можливе також у разі забезпечення їх високої мобілізаційної готовності та мобільності. Якщо ресурсів держави не вистачає на утримання потрібного складу ЗС мирного часу (рис. 3), доцільно проводити заходи щодо підвищення мобілізаційних можливостей видів ЗС, родів військ (сил). Однак обмеженість ресурсів держави зумовлює необхідність підвищення вимог до мобілізаційної готовності військ (сил). Для скорочення економічних витрат можливе також уточнення заходів і строків реформування ЗС.

Коли перелічені заходи за економічними витратами не дають змоги забезпечити утримання потрібного складу ЗС мирного часу, необхідно уточнити завдання, які покладаються на ЗС, або збільшити їх фінансування.

За сприятливих умов воєнно-політичної обстановки може мати місце випадок, коли існуючий склад ЗС і можливості щодо передислокації військ на загрозовий напрям з інших регіонів країни можуть забезпечити потрібний склад ЗС для відбиття агресії. Мобілізаційні заходи в загрозовий період у цьому випадку повинні проводитися з метою створення резервів і доукомплектування військ (сил).

Висновок

Наведені методологічні положення визначають шлях розв'язання проблеми, яка полягає у воєнно-економічному обґрунтуванні складу, зокрема й чисельності особового складу ЗС мирного і воєнного часу. Положення ґрунтуються на використанні евристичних методів, моделюванні бойових дій угруповань військ (сил), принципів теорії ігор, методів прогнозування та багатовимірного аналізу. На підставі цих положень може бути розроблене методичне забезпечення розрахунку збалансованого складу й чисельності особового складу видів ЗС і родів військ (сил), а також раціонального складу озброєння, тилу, оперативного забезпечення ЗС та частин, установ, організацій, які не належать до видів ЗС. Розробка такого методичного забезпечення буде корисною для воєнно-економічного обґрунтування заходів розвитку й реформування ЗС України в сучасних умовах.

Перелік літератури

1. Основы теории и методологии планирования строительства Вооруженных Сил Российской Федерации: Военно-теоретический труд / Под общ. ред. А. В. Квашнина. – М. : Воентехиздат, 2002. – 232 с.

2. Можаровський В. М., Загорка О. М. Основні положення методики визначення варіанта (способу) бойових дій та складу угруповання військ (сил) для відбиття агресії / В. М. Можаровський, О. М. Загорка // Наука і оборона. – 2011. – № 1. – С. 3–6.

3. Петренко І. Я. Методологические основы организационного строительства Военно-Морского Флота / И. Я. Петренко // Военная мысль. – 2009. – № 1. – С. 15–27.

4. Руснак І. С., Загорка О. М. Розвиток методологічних положень обґрунтування заходів організаційного будівництва (реформування) Повітряних Сил Збройних Сил України / І. С. Руснак, О. М. Загорка // Наука і оборона. – 2010. – № 1. – С. 6–12.

5. Біла Книга – 2012. Збройні Сили України. – К. : МО України, 2013. – 73 с.

6. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта; пер. с пол. В. В. Иванова. – М. : Статистика, 1980. – 151 с.

7. Шкидченко В. П., Кохно В. Д. Елементи теорії воєнної безпеки: монографія / В. П. Шкидченко, В. Д. Кохно. – К. : БФ «Миротворець», 2001. – 194 с.

8. Вентцель Е. С. Исследование операций / Е. С. Вентцель. – М. : Советское радио, 1972. – 552 с.

9. Барабашук В. И., Креденцер Б. П., Мирошниченко В. И. Планирование эксперимента в технике / В. И. Барабашук, Б. П. Креденцер, В. И. Мирошниченко ; под ред. Б. П. Креденцера. – К. : Техника, 1984. – 200 с.

10. Тарасов В. М., Шевченко О. В. Дислокація військових частин механізованих (танкових) військ в інтересах оборони країни за умов невизначеності противника / В. М. Тарасов, О. В. Шевченко // Зб. наук. праць центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. – 2013. – № 1 (47). – С. 5–10.

Надійшла до редакції 19 грудня 2013 р.